

بررسی مسؤلیت ایالات متحده آمریکا ناشی از تحریم های اقتصادی ایران

مجید صفوی*

۲۶۵

چکیده

در تحقیق حاضر که به روش توصیفی - تحلیلی و با بهره گیری از منابع و متون کتابخانه‌ای وبا هدف «بررسی مسؤلیت ایالات متحده آمریکا ناشی از تحریم های اقتصادی ایران به انجام رسیده بر این اصل حقوقی استوار بوده که اگر دولتی در اثر رفتار خود موجب ورود خسارت به دیگر تابعان فعال حقوق بین الملل گردد یا یک تعهد بین المللی از سوی یکی از این تابعان نادیده انگاشته و موجب نقض یک تعهد بین المللی شود این تابعان با مطرح نمودن آن رفتاری می توانند مسئله مسؤلیت و نقض یک تعهد بین المللی دولت وارد کننده خسارت را پیش بکشند. نتایج این تحقیق نشان می دهد که تحریم های یک جانبه دولت آمریکا علیه ایران به طور یک جانبه و خارج از قطعنامه ها و مقررات منشور سازمان ملل متحد وضع شده و مغایر با موازین حقوق بین المللی و حقوق بشری است، همچنین ناقض توافقات و تعهدات دوجانبه از جمله: عهدنامه مودت ۱۹۵۵، بیانیه الجزایر ۱۹۸۱ و موافقتنامه برجام ۲۰۱۶ که موجب ورود خسارت های مادی و معنوی بر جمهوری اسلامی ایران شده و حق حیات و سلامت و بهداشت مردم و بیمارانی که در کشور ایران را نقض نموده و طبق اصول حقوقی ایالات متحده آمریکا مسئول جبران خسارات وارده می باشد.

واژگان کلیدی: رژیم تحریم، مسؤلیت بین المللی، ایالات متحده، ایران

فصلنامه
پژوهش های
روابط بین الملل،
دوره نهم، شماره
پیاپی سی و پنجم،
زمستان ۱۳۹۸
موضوع تعویلات
منطقه‌ای و
بین المللی

۱. استادیار گروه حقوق، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه گلستان، گرگان، ایران

* m.safavi@gu.ac.ir

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۲/۲۷

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۱۰/۲۵

فصلنامه پژوهش های روابط بین الملل، دوره نهم، پیاپی ۳۵، صص ۲۸۵-۲۶۵

در پی تحریم های اقتصادی، ابعاد مختلف حقوق مندرج در میثاق بین المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله حق حیات مورد تضييع قرار می گیرند و عملکرد نظام های رفاهی، آموزشی و بهداشتی در زمینه هایی از قبیل حق کار، غذا، استانداردهای مناسب زندگی و... به شدت تحت الشعاع قرار گرفته و مختل گردید و دشوار شدن نقل و انتقالات مالی به کاهش واردات دارو در ایران انجامیده است. علاوه بر این، به علت محدودیت شدید دسترسی دولت ایران به منابع ارزی مسئله تأمین ارز برای خرید دارو دشوار گردید و بطور جدی بر قابلیت و ظرفیت های کشور ایران برای دسترسی به خدمات بهداشت و درمان، دارو و ملزومات پزشکی تأثیرگذار بوده است. تحریم به معنی اعمال محدودیت های یک دولت یا جامعه بین المللی علیه یک کشور یا یک گروه است که مهم ترین نوع آن ها تحریم اقتصادی است. در حقیقت، تحریم های مذکور تدابیر قهرآمیز اقتصادی علیه یک یا چند دولت به منظور ایجاد تغییر در سیاست های آن کشور یا حداقل بازگو کننده نظر یک دولت درباره این قبیل سیاست ها می باشد (آل کجیاف؛ انصاریان، ۱۳۹۳: ۱۲). منظور از تحریم های یک جانبه، محدودیت ها و ممنوعیت هایی است که یک دولت بر دولت یا دولت هایی وضع می کند. در این فرآیند، دولت ها جدا از قطعنامه های شورای امنیت به محدودیت یا قطع روابط با دیگر دولت ها مبادرت می ورزند. منظور از تحریم های چندجانبه (بین المللی) تحریم هایی است که دولت ها در قالب تصمیم جمعی یا شورای امنیت سازمان ملل متحد بر اساس ماده ۴۱ منشور یا مانند اتحادیه اروپا بر دولت یا دولت هایی وضع می کنند. مطلب مهمی که به این پژوهش مرتبط می شود آن است که «تحریم های اقتصادی به طور مسلم فشارها و سختی های قابل توجهی بر شهروندان عادی کشور هدف وارد می کند» (Tzanakopoulos, 2011 : 82)

۱. رژیم تحریم

شناخت درست و کامل از مفاهیم یک پژوهش، در درک صحیح و تجزیه و تحلیل دقیق موضوع، نقشی حیاتی دارد؛ لذا در این فصل برآنیم تا با تعریف و تبیین مفاهیم اصلی پژوهش، به این مهم دست یابیم. در این راستا، کلید واژگان اصلی تحقیق مورد بررسی مفهومی قرار گرفته و منظور نگارنده از بکاربردن این واژگان و اصطلاحات تبیین و تشریح خواهد شد.

مفهوم تحریم

اصطلاح تحریم^۱ عبارت است از نوعی امتناع نظام یافته از برقراری روابط اجتماعی، سیاسی، اقتصادی یا نظامی یک دولت یا گروهی خاص از دولت‌ها برای تنبیه یا ایجاد رفتار مورد قبول با وجود این، کاربرد آن بیشتر در روابط اقتصادی بین المللی رایج است و کالاها و خدمات تولیدی یک دولت خاص بایکوت می‌شود. تحریم ممکن است عام، یعنی شامل همه کالاها و خدمات و یا خاص و محدود به یک نوع یا دسته خاصی از کالاها باشد (ایوانز و نونام، ۱۳۸۶: ۹۶)

ذکر این نکته مهم است که اگرچه در تحریمها عنصری از تنبیه وجود دارد، اما صرفاً به منظور ایجاد شرایط دشواری برای مردم کشور مورد تحریم نبوده و در واقع هدف آن ایجاد تغییراتی در رفتار سیاسی دولت این کشور است. عده‌ای نیز مهمترین کارکرد تحریم را بازدارندگی می‌دانند (ظریف، ۱۳۷۶: ۹۲)

تعاریف دیگری نیز از سوی نظریه پردازان حقوق بین الملل ارائه شده است. برای مثال از نظر «کارتز» از مؤسسه اقتصاد بین الملل، تحریم به معنای «تدابیر قهر آمیز علیه یک یا چند کشور برای ایجاد تغییر در سیاست‌های آن کشور است و یا دست‌کم بازگو کننده نظریات یک کشور درباره این قبیل سیاست‌های دیگران است» (Carter and Barrely, 1989: 19). یا تعریف دیگری که «هافبوئر» در این خصوص ارائه داده مبنی بر این است که تحریم‌های اقتصادی به معنای بازپس‌گیری عمدی یا تهدید به بازپس‌گیری روابط معمول تجاری یا مالی یک دولت مورد استفاده قرار گرفته‌اند، که با تغییر در رفتار سیاسی کشور هدف همراه است. به نظر وی «تحریم‌ها دندان دیپلماسی را

تیزتر می‌کند، مثل عوعو کردن که بدتر از گاز گرفتن است» (Haufbauer, 2000 : 17). تحریم‌ها به عنوان ابزار ارتقای منافع سیاسی یک کشور، در میان طیفی قرار می‌گیرد که در یک سوی آن سخت‌ترین اقدامات قهرآمیز اعم از نیروی نظامی، اقدامات قهری و یا تهدید توسط به نیروی نظامی است و در سوی دیگر سیاسی است. در واقع تحریم، میان طیفی از اقدامات نظامی سیاسی قرار می‌گیرد. بنابراین هنگامی که از طرفی تدابیر نظامی افراطی به نظر می‌رسد و از طرف دیگر اقدامات سیاسی چندان که باید و شاید کارا و مؤثر نیستند، از ابزار تحریم استفاده می‌شود (سمیعی، ۱۳۸۹: ۱۴).

در انتهای بحث لازم است بیان شود که مفهوم تحریم از منظر نگارنده ممانعت و خودداری یک یا چند کشور از برقراری روابط اقتصادی، سیاسی و اجتماعی با یک دولت یا کشور خاص، به منظور اعمال فشار و حصول نتیجه دلخواه (اعم از سیاسی یا غیر سیاسی) است. این مفهوم در نوشتار حاضر به طور اخص در نظر گرفته شده است. یعنی تحریم‌های یک جانبه ایالات متحده آمریکا و پیروی برخی کشورهای دیگر را دربرمی‌گیرد.

انواع تحریم

تحریم‌های اقتصادی را با توجه به معیارهای مختلفی تقسیم بندی می‌کنند. اعمال تحریم با توجه به تعداد شرکت‌کنندگان به سه نوع: یک‌جانبه، چندجانبه و جامع (فراگیر) طبقه‌بندی می‌شود. در تحریم یک‌جانبه اغلب تحریم را تنها فقط یک کشور در مقابل کشور دیگر انجام می‌دهد. در حالت چندجانبه، تحریم‌ها از سوی بیش از یک کشور صورت می‌پذیرد؛ در این صورت، ممکن است که دیگر کشورها از کشور پیش‌رو در تحریم پیروی کنند و سرانجام همه کشورها در آن درگیر خواهند شد (مخلص الاثمه، ۱۳۹۳: ۷۱) نوع دیگری از تحریم‌ها که بر مبنای اشخاص مورد هدف تحریم‌ها طبقه بندی شده‌اند تحریم‌های هوشمند هستند. تحریم‌های هوشمند یا هدفمند، اشخاص حقیقی یا حقوقی دولتی و غیر دولتی را که تغییر رفتارشان مورد نظر است، هدف تحریم قرار می‌گیرند (سمیعی، ۱۳۸۹: ۲۳).

در طبقه بندی دیگر که دامنه شمول تحریم‌ها ملاک آن است، تحریم به دو نوع تحریم‌های اولیه و ثانویه تقسیم بندی می‌شوند. در صورتی که تحریم تنها به روابط بین دو

کشور مربوط شود، به طوری که کشوری اتباع خود را از برقراری تجارت یا تبادل خدمات یا سایر روابط اقتصادی و اجتماعی با کشور دیگری ممنوع کند، این تحریم اصطلاحاً «تحریم اولیه یا ابتدایی» نامیده می‌شود. اما گاهی ممکن است کشور اعمال کننده تحریم، دامنه تحریم را گسترش داده و از برقراری روابط بازرگانی مالی و سایر ارتباطات با کشور هدف تحریم نیز جلوگیری نماید، که به این نوع تحریم اصطلاحاً «تحریم ثانویه» گفته می‌شود. (سمیعی، ۱۳۸۹: ۲۳)

تحریم‌ها بر مبنای موضوع محدودیت‌های ایجاد شده، به تحریم‌های اقتصادی، تحریم‌های نظامی، تحریم‌های مسافرتی، تحریم‌های سیاسی و تحریم‌های فرهنگی نیز تقسیم شده‌اند (سمیعی، ۱۳۸۹: ۲۳)

موضوع تحریم‌ها اگر چه عمدتاً اقتصادی است اما تحریم‌های اقتصادی نیز خود به انواع مختلف تحریم‌های بازرگانی-تجاری، تحریم‌های مالی، محدودیت انتقال تکنولوژی طبقه بندی شده‌اند. تحریم بازرگانی شامل محدود کردن واردات و صادرات به کشور مورد نظر است. تحریم مالی، به موضوعات پولی می‌پردازد و عمدتاً شامل مواردی همچون مسدود کردن دارایی‌های دولت و ایجاد محدودیت در دسترسی به بازارهای مالی خارجی، محدودیت یا ممنوع کردن اعتبارات و وام‌ها و مسدود کردن پرداخت‌های انتقالی بین‌المللی و فروش و تجارت خارجی کالا است.

۲. تحریم‌های یک جانبه آمریکا

این تحریم‌ها در سال ۱۳۹۴ و با امضای برجام بین ایران و کشورهای موسوم به ۱+۵ وارد مرحله جدیدی شد. برنامه جامع اقدام مشترک (برجام) یکی از اتفاقات حقوقی و بین‌المللی مهم در تاریخ روابط بین‌الملل در حوزه علوم و فناوری هسته‌ای محسوب می‌شود. در پی امضای این سند، قطعنامه ۲۲۳۱ شورای امنیت به تصویب رسید که بر اساس آن، تحریم‌های قبلی شورای امنیت لغو شد و کشورهای امضاکننده برجام، موظف به اجرای کامل تعهدات مندرج در آن شدند. اما طولی نکشید که ریاست جمهوری جدید آمریکا دونالد ترامپ علی‌رغم پایبندی اروپایی‌ها به برجام ناسازگاری خود با توافق چند جانبه بین‌المللی هسته‌ای ایران را آشکار ساخت و در نهایت در ۱۸

اردیبهشت ماه ۱۳۹۷ دولت ایالات متحده آمریکا رسماً از برجام خارج و بازگشت تحریم‌ها به صورت گذشته را اعلام نمود.

در این میان لازم به یادآوری است که صادرات و واردات در اقتصاد کشور جمهوری اسلامی ایران نقش بسیار مهمی دارد. بسیاری از کالاها و مواد اولیه مصرفی از واردات تأمین می‌گردند. همچنین پالایشگاه‌ها و شرکت‌های نفتی در صادرات نفت و گاز به صورت فعال عمل می‌کنند. این واردات و صادرات باعث ارتباط گسترده ایران با سایر کشورها گردیده و چون تمامی این تبادلات و معاملات بین‌المللی با واحد پولی دلار صورت می‌گیرد، انتظار می‌رود نوسانات این واحد پولی، به شدت بازار سرمایه را متأثر کند. از سوی دیگر دلار یکی از بازارهای موازی بازار سرمایه در ایران می‌باشد که قاعداً بازارهای موازی بر یکدیگر تأثیر گذارند و روند حرکتی یکدیگر را تعیین می‌کنند، لذا می‌توان به دو دلیل قاطع و منطقی انتظار سرایت تلاطم از نوسانات نرخ دلار بر بازار سرمایه داشت، نخست واردات و صادرات و دوم جنبه‌ی سرمایه‌گذاری دلار در ایران. (ساجدی، ۱۳۹۸ : ۱۳۴)

نتایج آماری یک پژوهش صورت گرفته پیرامون تأثیرات اقتصادی خروج آمریکا از برجام نشان می‌دهد که سرایت تلاطم از قیمت دلار بر شاخص بورس تهران وجود دارد. همچنین شدت سرایت تلاطم از قیمت دلار بر شاخص بورس تهران پیش و پس از انتخاب شدن دونالد ترامپ به ریاست جمهوری آمریکا متفاوت بوده، این شدت بعد از انتخاب شدن ترامپ به وضوح قابل مشاهده است، خصوصاً که بلافاصله بعد از اعلام ترامپ به عنوان برنده‌ی انتخابات ریاست جمهوری آمریکا، شاهد ریزش شاخص بورس تهران بودیم. سرایت تلاطم از قیمت دلار به بورس تهران پیش از پیروزی ترامپ حدود ۹,۶۵ واحد بوده که این عدد بعد از پیروز شدن ترامپ در انتخابات به ۲۳ واحد رسیده است. همچنین درصد سرایت تلاطم در مجموع بین دو سری زمانی قیمت دلار و شاخص بورس تهران حدود ۶٪ افزایش پیدا کرده است. این بررسی‌ها نشان می‌دهد که در شاخص بورس تهران تغییر اساسی رخ داده و تلاطم آن به شدت افزایش پیدا کرده و این تلاطم از سری زمانی دیگری که قیمت ارز است، ناشی شده است. با بررسی

صورت گرفته می‌توان دریافت که در این بازه تغییر اساسی مدنظر در اقتصاد ایران ناشی از انتخابات آمریکا بوده است (ساجدی، ۱۳۹۸: ۱۳۶).

در یک جمع‌بندی کلی این مقاله نشان می‌دهد که گفتگوها و تئوری‌های سیاسی فقط تحلیل و بحث نیستند، بلکه دلیل و مدرک علمی و آماری نیز دارند. سیاست‌مداران و دولتمردان که از وابستگی نفتی ایران بخوبی آگاهند باید همواره این نتایج را مورد بررسی قرار دهند. با توجه به نتایج بدست آمده بر اثر تحولات سیاسی ایران و آمریکا بعد از برجام، می‌توان گفت در سال ۱۳۹۷ اقتصاد ایران تحت تاثیر تحریم‌های جدید آمریکا (بخصوص تحریم نفتی) شدیداً دچار تلاطم شده که سرایت این تلاطم در بخش‌های بازار مالی و بازار سهام بیشتر از سایر بخش‌های دیگر نمایان است.

این تحریم‌ها علاوه بر فعالیت‌های اقتصادی، ابعاد مختلف زندگی اجتماعی مردم ایران را نیز تحت تاثیر قرار داد. از جمله وضعیت دارویی، بهداشتی، فرهنگی و.. و مهمترین این آثار را باید در ارائه کمک‌ها بشردوستانه در بحث وقوع بلایای طبیعی برشمرد.

۳. حقوق مسئولیت

از آنجا که دولتها دارای حاکمیت و صلاحیت میباشند، لذا می‌توانند آزادانه امور خود را اداره نمایند و از آنجا که آنها در جامعه بین‌المللی زندگی میکنند باید حقوق یکدیگر را رعایت را بنمایند و اگر دولتی در اثر رفتار خود سبب ورود خسارت به دیگر تابعان فعال حقوق بین‌الملل گردد، این تابعان با مطرح نمودن آن رفتار میتوانند، مسئله مسئولیت دولت وارد کننده خسارت را پیش بکشند (بیگ زاده، ۱۳۸۵: ۲۶۴) پس مسئولیت بین‌المللی یک اصل بنیادین حقوق بین‌الملل و بیانگر رفتار خلاف دولتها می‌باشد (راعی، ۱۳۹۳: ۱۷) و به عنوان مهمترین و اساسی‌ترین نهادهای حقوقی بین‌المللی زمانی رخ میدهد که یک تعهد بین‌المللی از سوی یکی از تابعان فعال حقوق بین‌الملل نادیده انگاشته و نقض یک تعهد بین‌المللی شود؛ یعنی هر فعل متخلفانه بین‌المللی دولت موجب مسئولیت بین‌المللی آن دولت میشود (ابراهیم گل، ۱۳۸۹: ۳) که در آن صورت موضوع مسئولیت بین‌المللی آنها یعنی؛ وارد کننده خسارت پیش می‌آید در چنین حالتی اگر مسئولیت آن کشور ثابت گردد باید خسارت وارده را بر اساس حقوق بین‌الملل جبران نماید. بنابراین همیشه میان عمل، خسارت و تعهد به جبران آن

رابطه وجود دارد، پس اهمیت و جایگاه مسئولیت در جامعه بین‌المللی به مراتب بیش از جامعه داخلی است؛ چرا که جامعه بین‌المللی محیطی است که کشورها بر اساس حاکمیتشان آزادانه تصمیم می‌گیرند و این امر به طریق اولی به آزادی برابر با سایر کشورها برخورد پیدا می‌کند. چنانکه پروفیسور شارل دویشر درباره مسئولیت بین‌المللی دولت‌ها می‌گوید که مسئولیت نتیجه ضروری، مسلم و مساوات دولت‌ها یا کشورهاست (ضیائی بیگدلی، ۱۳۸۷: ۶۶۵) باید متذکر گردید که به غیر از دولت‌ها، سازمان‌های بین‌المللی نیز به استنتاج شخصیت حقوقی خود از نظر قواعد حاکم بر مسئولیت بین‌المللی برخوردار می‌باشند. در این خصوص دیوان بین‌المللی دادگستری در نظر مشورتی خود در ۱۱ آوریل ۱۹۴۹ در قضیه خسارات وارده به سازمان ملل متحد اعلام نمود که به نظر دیوان سازمان ملل متحد حق دارد علیه یک دولت اعم از عضو یا غیر عضو که با نقض تعهدات بین‌المللی خود خساراتی را بر سازمان یا مامورین آن وارد کرده باشد. در زمینه بین‌المللی مبادرت به اقامه دعوای حقوقی نماید. باید گفت که اگر سازمان‌های بین‌المللی بتوانند اقامه دعوی کنند به طریق اولی به عنوان مدعی علیه هم می‌توانند تحت پیگرد قرار گیرند. این مسئله در مورد سازمان‌های منطقه‌ای نیز صدق میکند. بنابراین مسئولیت بین‌المللی نهادی نیست که فقط ناظر بر روابط بین دول باشد، بلکه دیگر تابعان حقوق بین‌المللی که دارای شخصیت حقوقی بین‌المللی هستند، را در بر می‌گیرد و آنها هم می‌توانند در روابط بین‌المللی خود موضوع و مسئولیت حقوقی بین‌المللی قرار گیرند. بنابراین امروزه هر قدر به نهاد مسئولیت بین‌المللی ارجح نهاد و قواعد و فنون آن بهتر شناسانده شود و در راه توسعه و تحول نظام حقوق مسئولیت بین‌المللی گام برداشته شود زمینه اجرای بهتر و موثرتر مقررات حقوق بین‌الملل فراهم می‌گردد.

۴. بررسی تطبیقی (موضوعی) تأثیر تحریم بر موضوعات حقوق بشر

مطالعه شرایط حاصل از تحریم‌های اعمال شده، بر اساس اسناد و گزارشاتی که وجود دارد، نشان می‌دهد که تحریمها با زیر پا گذاشتن اصل تمایزگذاری و تفکیک، اصول متعدد حقوق بشر و بشردوستانه را نقض می‌کنند.

حق حیات

حق حیات به عنوان مهم ترین و عالیترین حقی که سایر حقوق نیز از آن ناشی شده، در ماده 3 اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده 6 میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی (Brownlie, 1995 : 276) ماده 6 کنوانسیون حقوق کودک و بسیاری از اسناد بین المللی دیگر بر آن تأکید شده و توسط همه کشورها به عنوان یک حق ذاتی انسانها مورد حمایت قرار گرفته است

همانگونه که می دانیم، انسان از نظر اخلاقی موجودی غایت بالذات است که نباید مورد استفاده ابزاری قرار گیرد و حیات انسان در حیات بیولوژیک وی متجلی است. بر همین اساس حق حیات را می توان هم حقی مثبت و هم حقی منفی تلقی کرد، زیرا اولاً بر اساس بند 1 ماده 6 میثاق حقوق مدنی و سیاسی، حق حیات مورد حمایت قانونی قرار گرفته و سلب حق حیات منع شده است. بنابراین در خصوص حق حیات می توان گفت که ذینفع حق تک تک افراد بشری هستند که در مقابل آنها سه دسته مکلف و متعهد می توان تصور کرد که عبارتند از خود فرد، افراد دیگر و دولت ها که باید این حق را تضمین و محترم شمارند. ثانیاً، تحلیل حق حیات به عنوان حقی منفی نتیجه حداقلی به دنبال خواهد داشت، زیرا اگر حق حیات را فقط حقی منفی تلقی کنیم، به این نتیجه می رسیم که دولت ها، خود فرد و دیگر افراد جامعه، تکلیفی و تعهدی بر ارائه اقدامات حمایتی رفاهی و بهداشتی برای حمایت از حق حیات ندارند. در حالی که تحلیل حق حیات به عنوان حقی "مثبت"، توجیه بهره مندی افراد از حداقل های معیشتی، بهداشتی و آموزشی را به دنبال خواهد داشت (شیرمحمدی و دیگران، 1396: 175).

مسئله مهم دیگر در خصوص حق حیات به عنوان اولین و بنیادی ترین حق بشری این است که دیگر حق های حقوق بشری در پرتو این حق اهمیت و نمود پیدا می کنند. از طرفی بر اساس تفسیر موسعی که کمیته حقوق بشر از حق حیات ارائه داده، حق حیات دارای هر دو بعد منفی و مثبت است، که علاوه بر الزام به ترک و اجتناب از محرومیت خودسرانه انسان از حق حیاتش، بر تمام اقدامات مناسب برای کاهش مرگ و میر و افزایش امید به زندگی، به ویژه اتخاذ اقداماتی برای امحای سوء تغذیه و بیماری های

واگیردار تأکید شده است. بنابراین، به عنوان مثال می‌توان گفت که حق دسترسی به داروهای اساسی یکی از استحقاقات اصلی حق حیات است.

به رغم این واقعیت، آثار فاجعه آمیز تحریمها بر حق حیات که به یقین از قواعد آمره و تخطی ناپذیر است، در بسیاری از تحریمها به ویژه در تحریمهای جامع، انکارناپذیر است؛ چرا که فقر فراگیر، وقفه در ارائه خدمات اجتماعی و کمبود غذا و دارو در نتیجه تحریمها، گسترش بیماری و افزایش میزان مرگ و میر را به دنبال دارد. بر اساس گزارش نهادهای مختلف سازمان ملل، اثرات تحریم در عراق از جمله کمبود آب آشامیدنی سالم، غذا، دارو و امکانات اولیه زندگی، منجر به از بین رفتن صدها هزار نفر از اقشار آسیب پذیر این کشور شد. در این بین زنان و کودکان بیشترین اثرات زیانبار و فاجعه آمیز تحریمها را متحمل شدند (ابراهیمی، ۱۳۸۴: ۱۴۹).

حق برخورداری از استانداردهای مناسب زندگی

بر اساس اعلامیه حقوق بشر هر فردی حق دارد، سطح زندگی، سلامتی و رفاه خود و خانواده‌اش را از حیث خوراک، مسکن، مراقبتهای طبی و خدمات لازم اجتماعی تأمین کند. حق امنیت اجتماعی و برخورداری از شرایط آبرومندانه زندگی حتی در شرایطی مثل بیکاری و بیماری باید مورد احترام باشد. این حق در مواد ۱۱ و ۱۲ میثاق بین‌المللی حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی به صورت مفصلتر مطرح شده و اعضای این معاهده، حق فرد و خانواده اش را در دارا بودن سطح مناسب زندگی و ارتقای مداوم این شرایط، به رسمیت شناخته و تعهد خود را بر اتخاذ تدابیر مقتضی در این خصوص اعلام نموده‌اند. تحریمها با تأثیر منفی بر تولید، اشتغال و درآمد ملی؛ باعث بازدهی کم اقتصادی، توزیع کم و غیر عادلانه کالا و خدمات و ایجاد بینظمی و شکاف اجتماعی گردیده و در مجموع سطح زندگی و معیشت مردم را تنزل و آنها را از داشتن استانداردهای مناسب زندگی محروم میکند. گزارش‌های آماری در مورد عراق و هائیتی نیز این نکته را تأیید می‌کند.

حق سلامت و بهداشت

حق سلامت و بهداشت و برخورداری از امکانات و خدمات پزشکی و درمانی از حقوقی است که مورد تأکید ویژه اسناد حقوق بشر قرار دارد. میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و

فرهنگی، حق همه انسانها را در برخورداری از بهترین حال سلامت جسمی و روحی به رسمیت شناخته‌اند (زمانی؛ زنگنه، ۱۳۹۲ : ۳۹) و برای تأمین کامل این حق، کشورها را متعهد مینماید به منظور کاهش سقط جنین، کاهش میزان مرگ و میر کودکان، بهبود شرایط رشد سالم کودکان، بهبود خدمات بهداشتی، پیشگیری، معالجه و مبارزه با بیماری‌ها به خصوص بیماریهای واگیردار و شایع، ایجاد شرایط مناسب برای تأمین مراکز و کمک‌های پزشکی برای عموم، اقدامات لازم را انجام دهند. برخورداری از این حقوق در کنوانسیون حقوق کودک نیز مورد تأکید قرار گرفته است. در گزارشات نهادهای بین‌المللی در مورد عراق، تحریمها با برهم زدن زیر ساخت های لازم برای خدمات بهداشتی و درمانی، مرگ و میرها را به شدت افزایش داد. در این گزارشها تصریح شد تحریم های اقتصادی شدید باعث کمبود مواد غذایی و تخریب و نابودی سیستم آب آشامیدنی سالم و در نتیجه سوء تغذیه و افزایش بیماریها، منجر به مشکلات شدید بهداشتی و فقدان اقلام دارویی گردیده است. از این رو درخواست های زیادی مطرح شد تا به منظور پایان دادن به رنجها و آلام بشری تحریم های عراق برچیده شود (زمانی؛ زنگنه، ۱۳۹۲ : ۳۹).

حق آموزش

میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی حق هر فردی را در دسترسی به آموزش و پرورش به رسمیت میشناسد آموزش و پرورش که هدف آن نمو کامل شخصیت انسان و تقویت احترام به حقوق و آزادیهای اساسی بشر باشد. به این منظور کشورهای عضو این میثاق متعهد شده‌اند آموزش و پرورش ابتدایی را اجباری نموده و به صورت رایگان در دسترس عموم قرار دهند. تعمیم آموزش و پرورش متوسطه و همچنین آموزش عالی به کلیه وسایل مقتضی برای عموم نیز از جمله تعهدات اعضای این میثاق می‌باشد. ساختار آموزشی کشوری که تحت تحریم های شدید قرار می گیرد، به دلیل مشکلات اقتصادی و نبود بودجه لازم، دچار اختلال جدی میشود و حق طیف گستردهای از مردم به ویژه کودکان، نوجوانان و جوانان در دسترسی به آموزش و پرورش و خدمات کافی در این زمینه تضییع می‌گردد (زمانی؛ زنگنه، ۱۳۹۲ : ۴۰).

حق توسعه

حق توسعه تضمین کننده آزادی و پیشرفت و بهرهمندی عادلانه هر انسان از امکانات و منابع مادی و معنوی است که جامعه جهانی در اختیار دارد و شامل تغذیه، آموزش و بهداشت، مسکن، تأمین اجتماعی، هنر، ارتباطات، آزادی، امنیت و کلیه لوازم و مقدماتی است که تداوم حیات انسان و رشد مادی و معنوی وی را تضمین می نماید. بر اساس اسناد بین المللی، حق توسعه، حقی جهان شمول، غیر قابل انتقال و بخش لاینفک از حقوق اساسی انسانها از جمله حق حیات است و جامعه بین‌المللی و دولت‌ها باید در راه برخورداری از حق توسعه از مانع‌تراشی پرهیز نموده و همکاری مؤثر برای تحقق حق توسعه و رفع موانع آن را مبذول دارند. وضع تحریم‌های اقتصادی در جهت عکس چنین وظیفه‌ای بوده (راعی، ۱۳۸۰: ۲۷) و با تضعیف نظام اقتصادی کشورها، توسعه آنها را در زمینه‌های مختلف فرهنگی، اقتصادی و اجتماعی، متوقف و در برخی موارد نوعی عقبگرد ایجاد میکند. با تأمل در کشورهایی که مورد تحریم نسبتاً جامع قرار گرفته‌اند، درمی‌یابیم که حق توسعه به واقع از آسیب پذیرترین معیارهای حقوق بشری در تحریم‌هاست.

در مجموع، نقض حقوق بشر تحریم‌های اقتصادی امری مسلم است و نمونه بارز آن، تأثیرات زیانبار تحریم‌ها بر حقوق مردم عراق در زمان رژیم بعث صدام است. دهها گزارش و تحقیق توسط آژانس‌های سازمان ملل متحد، سازمان‌های غیر دولتی و گروه‌های مستقل، به صراحت مردم غیر نظامی عراق را قربانی اولیه تحریم‌ها معرفی نموده و نقش تحریم را در نقض همه‌جانبه حقوق اساسی بشر در عراق انکار ناپذیر میدانند (Arnove, 2000: 137).

البته آثار زیانبار تحریم بر حقوق بشر تنها به عراق اختصاص ندارد و مطالعات متعددی که در مورد تحریم‌های هائیتی، افغانستان، کوبا و ... انجام شده است، نشان می‌دهد تحریم‌ها آثار بسیار زیانباری بر حقوق مردم این کشورها برجای گذاشته‌اند. همین‌طور آثاری که تحریم بر مردم کشور ایران داشته غیر قابل انکار است. از آنجا که قربانی شدن شهروندان بی‌گناه در مجازات‌های بین‌المللی، به دلیل رفتار دولتمردان، در قالب هیچ مکتب اخلاقی و حقوقی، عادلانه تلقی نمیشود، اثرات زیانبار و فاجعه‌آمیز تحریم‌ها بر معیارهای حقوق بشر، انتقادات گسترده‌ای را به دنبال داشته است. بیشتر این انتقادات از طریق مجمع

عمومی سازمان ملل، کمیسیون حقوق بشر و دیگر نهادهای حقوق بشری، در قالب قطعنامه‌ها و بیانیه‌های متعدد ابراز شده است.

حق آزادی و امنیت شخصی

آزادی و امنیت شخصی پس از حق حیات در شمار دغدغه‌های خطیر انسان قرار می‌گیرند. اهمیت این دو، موجب شناسایی حق آزادی و امنیت شخصی در اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر گردیده است. حق آزادی و امنیت شخصی از قدیمی‌ترین و بنیادی‌ترین حق‌های بشری است که در حوزه عدالت کیفری در زمره مباحث بسیار مهم قرار دارد. تلفیق حق آزادی شخصی و حق امنیت شخصی در اسناد حقوق بشری در قالب حق آزادی و امنیت شخصی نمود یافته است که بررسی هر این حق‌ها از دیدگاه کمیته حقوق بشر و سازوکار اروپایی حقوق بشر نقش بسزایی در شناسایی حدود و ثغور حق آزادی و امنیت شخصی دارد.

تردیدی در مطلق نبودن حق آزادی و امنیت شخصی نیست. در اسناد بین‌المللی حقوق بشر، حق آزادی و امنیت شخصی در پی لغو کامل اقدامات سلب‌کننده آزادی شخصی از سوی دولت نیست، بلکه درصدد است سلب آزادی شخصی را به نظم درآورد. به دیگر سخن، حق آزادی و امنیت شخصی می‌کوشد تا ضمانت‌های شکلی آزادی شخصی را به زبان قانون درآورد و شخص در پرتو عنصر امنیت در این حق، از تضمینات لازم در برابر سلب خودسرانه و یا غیرقانونی آزادی بهره‌مند گردد. از طرف دیگر، عنصر امنیت، تضمین و حمایت مؤثر از این حق را در زمره تعهدات مثبت دولت‌ها قرار داده است. عنصر امنیت در حق آزادی و امنیت شخصی موجب گردیده تا گستره این حق از شرایط شکلی آزادی فیزیکی فراتر رفته و شئون دیگری را دربرگیرد، در این خصوص می‌توان به ماده ۱۰ میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی یعنی حق بر رفتار انسانی اشاره نمود (اسماعیل پور؛ شریعت باقری، ۱۳۹۳: ۳۰).

دو رویکرد کلی نسبت به مفهوم امنیت وجود دارد. اول این که امنیت برآیند تأمین و حمایت از سایر ارزش‌ها، مصلحت‌ها و حق‌های ماهوی دیگر است. به عبارت دیگر، امنیت شخصی روی دیگر سکه تأمین و تضمین شرایط آزادی شخصی و یا دیگر آزادی‌هاست. در رویکرد دوم، امنیت مفهومی است که خود می‌تواند تأمین یا تضمین شود.

امنیت خود مفهومی ماهوی است که قابل کسب است و مورد هدف قرار می‌گیرد. آنچه مسلم است سیر تطور حق آزادی و امنیت شخصی در سازوکار های بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر نشان از افزایش توجه و اهمیت حق امنیت دارد. پیش‌تر، امنیت در حق آزادی و امنیت شخصی به مثابه وجه دیگر آزادی شخصی بود و تضمین شرایط آزادی فیزیکی به شمار می‌رفت. در حال حاضر، امنیت در مفهومی فراتر تمامی حقوق و آزادی‌های مندرج در اسناد بین‌المللی را تضمین می‌کند و حتی خود به مثابه ارزش است (اسماعیل پور؛ شریعت باقری، ۱۳۹۳: ۳۱).

در اینجا لازم است به مفهوم جدیدی از امنیت به نام «امنیت انسانی» اشاره شود. مفهوم اخیر رهیافتی صرفاً انسان محور از مقولات مختلف بشری است که امنیت شخص انسان و نیازهای او بر تمامی مقولات حقوق بین‌الملل و حقوق بشر رحجان دارد. تحلیل مفاهیم مختلف حقوق بین‌الملل و حقوق بشر در چارچوب مفهوم جدید امنیت انسانی جای تأمل دارد که ضروری است با نظر داشت زمینه‌های فلسفی و تأثیرگذاری بر حقوق بین‌الملل در آن بیاندیشیم.

اما آنچه مسلم است این است که تحریم‌های بین‌المللی جنبه‌های مختلف امنیت و آزادی شخصی را اعم از مفاهیم بنیادین سنتی و مفاهیم جدید را تحت تأثیر قرار می‌دهد و عمدتاً این تأثیرات، در بردارنده آثاری منفی و ضد «امنیت انسانی» است.

نقض حق بر سلامتی ایرانیان

طبق حق بر سلامت و به‌طور اخص حق دسترسی به داروهای اساسی، دولت‌ها موظف‌اند که دسترسی و امکان تهیه داروها را برای همه تضمین کنند و از وجود محدودیت‌ها یا موانع در دسترسی به داروهای اساسی پیشگیری کنند.

در مقطع کنونی که همه‌گیری ویروس کرونای جدید در جهان، سلامت و اقتصاد تمامی مردم جهان را تحت تأثیر قرار داده است، تأمین تجهیزات پزشکی و دارویی برای درمان بیماران کرونایی از سوی ایران، با دشواری‌های بسیاری روبرو شده است.

درواقع دولت آمریکا هر کشور و نهاد و شرکتی را که دست به معامله و مبادله کالاهای پزشکی و درمانی با ایران بزند را مورد هدف تحریم‌های ثانویه خود قرار می‌دهد و عملاً

مانع صادرات دارو و تجهیزات پزشکی به ایران شده است، اقدامی که نقض حق بر سلامتی ایرانیان تلقی می‌شود، گرچه گفته می‌شود که دولت آمریکا معافیت‌هایی برای واردات بشردوستانه در نظام تحریم‌هایش علیه ایران در نظر گرفته است.

ولی آنچه مشخص است تحریم‌های گسترده علیه بانک‌های ایرانی، توانایی ایران را در پرداخت هزینه واردات بشردوستانه محدود نموده است و ایران را با مشکلاتی در زمینه تهیه دارو و کمک‌های بهداشتی‌ای که برای مقابله با کرونا به آن‌ها نیاز مبرم و ضروری دارد، مواجه نموده است.

۲۷۹

اقدامی که حق بهبودی سریع و بیشتر را از مردم ایران را گرفته و آن‌ها را در معرض رنج و درد قابل ملاحظه قرار داده است، موضوعی که می‌توان نشانه‌ای واضح از نقض حق سلامتی ایرانیان در شرایط اپیدمی کرونا نامید و ادامه یافتن آن در شرایط فراگیری این ویروس را مغایر با اصول بنیادین حقوق بشر و قواعد حقوق بین‌الملل دانست.

۵. درخواست‌های تعلیق تحریم‌ها و عدم اجابت دولت آمریکا

دیده‌بان حقوق بشر از آمریکا خواست تا هرچه فوری دست به اقدامی مؤثر برای کاهش تحریم‌های ایران بزند و امکان صادرات اقلام موردنیاز ایران برای مقابله با بیماری کرونا را فراهم و تضمین کند که تهران در شرایط شیوع ویروس کرونا به کالاهای بشردوستانه دسترسی دارد. کنت روث مدیر اجرایی دیده‌بان حقوق بشر اظهار داشت: اینکه دولت ترامپ سبب می‌شود رنج مردم ایران به دلیل دسترسی نداشتن به تجهیزات پزشکی ضروری که فوراً به آن‌ها احتیاج دارند، تشدید شود کاملاً اشتباه و سنگدلانه است. این سازمان بین‌المللی در ادامه گزارش خود آورده است: اگرچه آمریکا می‌گوید که صادرات کالاهای بشردوستانه به ایران را از تحریم‌ها مستثنی کرده است اما تحقیقات دیده بان حقوق بشر در اکتبر ۲۰۱۹ نشان می‌دهد که شرکت‌های آمریکایی و اروپایی و بانک‌ها در عمل مایل به تجارت با ایران نیستند چراکه نمی‌خواهند خطر صادرات اقلام بشردوستانه به ایران را به دلیل وجود تحریم‌ها بپذیرند.

دیده‌بان حقوق بشر در بخش دیگری از گزارش خود همچنین تأکید کرد: طبق قوانین بین‌المللی یک کشور یا ائتلافی از کشورها که تحریم‌های اقتصادی وضع می‌کنند، می‌بایست تأثیر آن را بر وضعیت حقوق بشر مردمی که هدف تحریم قرار گرفته‌اند،

به‌ویژه در زمینه دسترسی آن‌ها به کالاهای ضروری زندگی شامل غذا و دارو در نظر بگیرند. کنت روث در ادامه خاطرنشان کرد: دولت آمریکا باید تضمین کند که تحریم‌های اقتصادی علیه ایران به‌گونه‌ای است که مانع از دسترسی مردم این کشور به اقلام موردنیازشان برای محافظت از خود در برابر ویروس کرونا نمی‌شود.

کمیسیون عالی حقوق بشر سازمان ملل نیز در بیانیه‌ای با موضوع تحریم‌ها و ویروس کرونا در ایران، به چالش‌های ایجادشده توسط تحریم‌های ایالات متحده و تأثیر تحریم‌ها بر دسترسی ایران به دارو و تجهیزات پزشکی ضروری، از جمله دستگاه‌های تنفس مصنوعی و تجهیزات محافظتی برای کارمندان بخش‌های بهداشتی ایران، اشاره و در این ارتباط گفته است که ضروریست تحریم‌های تحمیل‌شده علیه کشورهایی مانند ایران که با همه‌گیری ویروس کرونا مواجه است، مورد ارزیابی مجدد قرار گیرند تا به سیستم بهداشتی و پزشکی این کشورها فشار وارد نشود و باعث سقوط نظام بهداشتی آن نشود. سازمان غیردولتی حقوق بشری نیز در نامه‌ای به دبیر کل سازمان ملل ضمن خواستار رفع تحریم‌ها علیه ایران تأکید کردند که سازمان ملل متحد تاکنون نتوانسته است به وظایف قانونی خود در الزام دولت آمریکا به رعایت مقررات حقوق بشری عمل کند. علاوه بر این در داخل آمریکا نیز فشار برای رفع تحریم‌های ایران در شرایط بحرانی مبارزه کشورها با ویروس کرونا، افزایش یافته است.

گروهی از نمایندگان و سناتورهای دموکرات کنگره و نیز برخی گروه‌های حقوق بشری و مؤسسات خیریه و اندیشکده‌های آمریکایی با امضای یک تومار، از ترامپ و وزرای خارجه و خزانه‌داری او خواسته‌اند تا تحریم‌های ایران را برای یک مدت موقت ۱۲۰ روزه لغو کنند. شورای سردبیری دو روزنامه آمریکایی نیویورک تایمز و واشنگتن پست نیز در اقدامی هماهنگ با نگارش یک سرمقاله به قلم شورای سردبیری خواستار رفع تحریم‌های دولت ترامپ علیه ایران در بحبوحه بحران کرونا به‌طور موقت شدند.

اما علیرغم افزایش درخواست‌های داخلی و بین‌المللی از دولت دونالد ترامپ رئیس‌جمهور آمریکا برای کاهش و تعلیق تحریم‌های ایران، به‌منظور کمک به این کشور در دستیابی به تجهیزات پزشکی و درمانی موردنیاز دولت ترامپ همچنان مقاومت کرده

و تمایلی به تغییر شرایط تحریمی علیه ایران نشان نداده است و کماکان به نقض آشکار حق بر سلامتی ایرانیان ادامه می‌دهد.

۶. بررسی امکان جبران خسارت بر اثر اعمال تحریم های آمریکا

موضوعی که بایست حداقل از نظر علمی به آن توجه نمود و فارغ از مسائل و موضوعات سیاسی، امکان آن را از دیدگاه حقوقی بررسی نمود این مهم است که مطابق آنچه که گفته شد و آثاری که اعمال تحریمهای بین المللی بر تعهدات حقوق بشری دولت ایران نسبت به اتباع خود برجای گذاشته آیا اساساً برابر موازین حقوق بین الملل امکان جبران خسارت از دولتهایی که می‌توانند مسئول این خسارات و آثار ناگوار تلقی شوند؛ وجود دارد؟

در پاسخ به این سؤال باید توجه داشت که بررسی مسئله جبران خسارات در چارچوب مسئولیت بین المللی، مستلزم بررسی نحوه تحقق یافتن مسئولیت بین المللی دولت ها به طور عام و نحوه تحقق یافتن مسئولیت بین المللی دولت ها در خصوص خسارات ناشی از پاندمی کرونا به طور خاص می‌باشد. زیرا جبران خسارت زمانی به لحاظ بین المللی الزامی است که مسئولیت دولت ها تحقق یابد.

ماده ۱ مواد راجع به مسئولیت بین المللی دولت ها (۲۰۰۱)، مقرر نموده است که «هر عمل متخلفانه بین المللی دولت، مسئولیت بین المللی دولت مربوط را به دنبال خواهد داشت». ماده مزبور بیانگر این اصل است که نقض حقوق بین الملل توسط هر دولت، موجب مسئولیت بین المللی آن دولت می‌گردد. از سوی دیگر، دیوان بین المللی دادگستری نیز، اصل مندرج در ماده مذکور را در آراء و نظرات مشورتی خود، بارها مورد تأکید قرار داده است که به نمونه‌هایی از آن نیز اشاره شد.

در ارتباط با مسئولیت قراردادی ایالات متحده و با وجود پیمان مودت ۱۹۵۸، اما صرفنظر از ابهامات حقوقی که در ارتباط با خروج ایالات متحده از این پیمان وجود دارد؛ اگر بخواهیم به این موضوع بی‌توجه باشیم. استناد به مسئولیت عام دولتها چنانکه گفته شد در این خصوص قابل بررسی است.

عمل متخلفانه بین المللی یک دولت، زمانی محقق می‌گردد که فعل یا ترک فعل ارتكابی؛ اولاً، وفق حقوق بین الملل، قابل انتساب به آن دولت باشد، ثانیاً، موجب نقض

یک تعهد بین‌المللی گردد. دیوان بین‌المللی دادگستری در قضایای متعددی، وجود دو عنصر مزبور را مورد تأکید قرار داده است.

پیش از این نیز گفته شد که هرچند رأی خاصی در زمینه جبران خسارت ناشی از پاندومی کرونا در بین آراء و تصمیمات دیوان بین‌المللی دادگستری وجود ندارد، ولی مجامع قضایی بین‌الملل در آراء و نظرات مشورتی خود، رعایت اصول و قواعد حقوق بشر را تعهدی تلقی نموده است که شامل همه دولت‌ها می‌گردد.

در این راستا همانطور که مورد اشاره قرار گرفت اعمال تحریم‌های بین‌المللی ایالات متحده طی وقوع سیل در ایران و همراهی دولتهای دیگری که مسئولیت خود را در قبال ارائه کمک‌های بشردوستانه به قربانیان این بلای طبیعی را به انجام نرساندند؛ آثار انسانی، اجتماعی و اقتصادی بسیاری برای مردم سانحه دیده از این فاجعه طبیعی را به دنبال داشت.

از این رو می‌توان گفت، عدم حمایت و حفاظت از حقوق اساسی نوع بشر در برابر بیماری‌های فراگیر و عدم رعایت آنها در زمان وقوع چنین بلایایی و (به طور مشخص کارشکنی و ممانعت از ارسال اقلام بهداشتی و ارز و... که در مورد ایران اتفاق افتاد) و حقوق بین‌الملل عام، موجب مسئولیت بین‌المللی است و با تحقق مسئولیت بین‌المللی به جبران خسارات ناشی از بلایای طبیعی امری ضروری است.

نتیجه‌گیری

با قطعیت می‌توان بیان داشت که تحریم‌های آمریکا علیه ایران حوزه سلامت مردم ایران را نیز در بر گرفته است، در مغایرت کامل با حق بر سلامت شهروندان ایرانی بوده و از نظر مفهومی به اقدامات تروریستی و جنایت علیه بشریت شباهت بسیاری دارد. دولت ترامپ در بدترین شرایط سلامت مردم جهان، بجای افزایش اقدامات بشردوستانه و کمک به کاهش پیشرفت این بیماری فراگیر در ایران و بالطبع در جهان، تحریم‌های بیشتری علیه ایران را وضع نمود و موجب گردید که دولت‌ها، بانک‌ها و شرکت‌های دارویی خارجی از معامله دارویی و تجهیزات پزشکی، درمانی با ایران، وحشت و نگرانی پیدا نمایند، رفتاری که اخلال در نظام بهداشتی درمانی ایران محسوب شده، تبعات متعددی علیه حقوق مسلم انسانی داشته و مصداق بارز جنایت علیه بشریت بوده

و مسئولیت بین‌المللی برای دولت آمریکا می‌آورد که ایران می‌تواند با استناد به این جرائم، از دولت آمریکا و همراهانش، به مراجع مربوطه شکایت نماید. در واقع با استناد به این جرائم، حق شکایت به شورای امنیت و حق پیگرد مجازات و جبران برای عاملان آن برای دستگاه دیپلماسی ایران، در دیوان‌های کیفری بین‌المللی و دادگستری لاهه، محفوظ خواهد ماند. از جهت دیگر، وزارت خارجه ایران و دفاتر نمایندگی ایران در سازمان‌های بین‌المللی می‌توانند با یک دیپلماسی همه‌جانبه حقوقی-سیاسی متناسب، هم از حق بر سلامتی ملت ایران دفاع نمایند و هم شرایطی را در کنوانسیون‌های بین‌المللی حقوق بشری برای حمایت از قربانیان حق بر سلامتی در ایران، ایجاد نمایند.

۲۸۳

بررسی مسئولیت
ایالات متحده
آمریکا ناشی از
تحریم‌های
اقتصادی ایران

منابع

- ابراهیم گل، علیرضا، ۱۳۸۹، مسئولیت بین‌المللی دولتها، تهران: انتشارات موسسه مطالعات و پژوهش‌های حقوقی شهر دانش.
- ابراهیمی، سید نصرالله، ۱۳۸۴، «عدالت، حقوق بشر و چالش‌های آن در حقوق بین‌الملل»، مجله حکومت اسلامی، شماره ۳۵.
- اسماعیل پور، حامد؛ شریعت باقری، محمد باقر، ۱۳۹۳، «کاوش در مفهوم و جایگاه حق آزادی و امنیت شخصی»، مجله حقوقی دادگستری، سال ۷۸، شماره ۸۸.
- ایوانز، گراهام؛ نونام، جفری، ۱۳۸۱، فرهنگ روابط بین‌الملل، ترجمه حمیرا مشیرزاده و حسین شریفی طراز کوهی، تهران: میزان.
- آل کجیاف، حسین؛ انصاریان، مجتبی، ۱۳۹۳، تأثیر تحریم‌های یک‌جانبه و چندجانبه بر ایران از منظر حق بر سلامت شهروندان ایرانی، فصلنامه حقوق پزشکی، سال هشتم، شماره ۲۹.

راعی، مسعود، ۱۳۸۰، «جایگاه حقوق توسعه در حقوق بشر معاصر»، فصلنامه معرفت، شماره ۴۹.

راعی، مسعود، ۱۳۹۳، مسئولیت بین‌المللی دولت در قبال رفتار افراد و گروه‌ها در پرتو رویه قضایی، قم: انتشارات موسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی (ره).
زمانی، سید قاسم؛ زنگنه شهرکی، جعفر، ۱۳۹۲، «تحریم‌های بین‌المللی ناقض حقوق بشر: از چالش مشروعیت حقوقی تا مسئولیت بین‌المللی»، مجله راهبرد، شماره ۶۷.

ساجدی، امیر؛ ساجدی، سیناز، ۱۳۹۸، خروج آمریکا از برجام و تلاطم در اقتصاد ایران، فصلنامه مطالعات روابط بین‌الملل، دوره ۱۲، شماره ۴۶.

سمیعی، سمیه، ۱۳۸۹، «مشروعیت تحریم‌های اقتصادی ایالات متحده آمریکا از منظر حقوق بین‌الملل»، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه شهید بهشتی.
شیرمحمدی، علیرضا؛ رئیسی، لیلیا؛ راعی دهقی، مسعود، ۱۳۹۶، «الزامات حقوق بشری و تعهدات ناشی از حق ثبت ابداعات دارویی بر اساس موافقت‌نامه تریپس: تعارض یا تعامل منافع افراد و دولت‌ها؟»، مجله علمی پژوهشی دانشگاه علوم پزشکی ایلام، دوره ۲۵، شماره ۶.

ضیایی بیگدلی، محمدرضا، ۱۳۸۵، حقوق معاهدات بین‌المللی، تهران: انتشارات گنج دانش.

ضیایی بیگدلی، محمدرضا، ۱۳۸۷، حقوق بین‌الملل عمومی، تهران: انتشارات گنج دانش.

ظریف، محمدجواد؛ میرزایی، سعید، ۱۳۷۶، «تحریم‌های یک‌جانبه آمریکا علیه ایران»، مجله سیاست خارجی، شماره ۱، سال یازدهم.

مخلص الاثمه، فرزاد، ۱۳۹۳، «جایگاه عملیات روانی در فرآیند تحریم نفتی جمهوری اسلامی ایران»، مجله مطالعات عملیات روانی، شماره ۳۹.

Arnové, Anthony (2000), *Iraq Under Siege: The Deadly Impact of Sanctions and War*, Cambridge: MA, South End Press.

Brownlie, Ian (1995), *Basic Documents in International Law*, Oxford: Oxford University Press.

- Carter and Barrely, 1989, "International Economic sanctions, improving the Haphazards Legal regim", Cambridge University Press, V1.
- Tang PF, Hou ZY, Wu XB, et al. Expert consensus on management principles of orthopedic emergency in the epidemic of coronavirus disease 2019. Chinese Medical Journal
- Tzanakopoulos, Antonios. (2011). Disobeying the Security Council (Countermeasures against Wrongful Sanctions), Oxford University Press.
- Zamani S G, Gharib Abadi K. Sanctions as State's Violation of International Obligations in Protection of Human Rights. Medical Law Journal 2017; 11:111-135 [in Persian].

۲۸۵

پژوهش‌های بین‌المللی
روابط بین‌الملل

بررسی مسؤلیت
ایالات متحده
آمریکا ناشی از
تحریم‌های
اقتصادی ایران

